

*Л. А. Клочкова,
студентка факультету
іноземних мов
Р. В. Лопатич,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
Криворізький державний
педагогічний університет*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ

Клочкова Л. А., Лопатич Р. В. Структурно-семантичні особливості німецьких фразеологізмів із зоонімічним компонентом на позначення характеру людини.

В статті розглядаються німецькі фразеологізми із зоонімічним компонентом на позначення характеру людини; здійснено аналіз фразеологічних одиниць за структурною будовою, визначено їх семантичні особливості.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізми, структурно-семантичні особливості.

Клочкова Л. А., Лопатич Р. В. Структурно-семантические особенности немецких фразеологизмов с зоонимическим компонентом для обозначения характера человека.

В статье рассматриваются немецкие фразеологизмы с зоонимическим компонентом для обозначения характера человека; проведен их структурно-семантический анализ.

Ключевые слова: фразеология, фразеологизмы, структурно-семантические особенности.

Klochkova L. A., Lopatysh R. W. Structural and semantic features of German phraseology with a zoonymic component to denote human character.

The article considers German phraseology with a zoonymic component to denote human character; their structural-semantic analysis was carried out.

Key words: phraseology, phraseologisms, structural-semantic features.

Постановка проблеми. Фразеологія як галузь лінгвістичної науки постійно привертає до себе багато уваги, адже фразеологізми роблять

нашу мову виразною, точною і допомагають більш яскраво висловити своє ставлення до інформації, передати свої особисті погляди, враження, почуття, емоції і оцінки. Використання фразеологізмів дозволяє також посилити наочність і образність тексту.

Однією з найпоширеніших тем фразеологізмів є тваринний світ. Це пояснюється тим, що протягом багатьох років людину оточувала дика природа і тварини. Тварини завжди відігравали важливу роль в житті людини. Тварини були для людини не тільки їжею, а й священними символами. Спостерігаючи за звичками тварин, їх риси часто зіставлялися з рисами і характером людини, що сприяло формуванню в мові стійких фраз, які засновані на порівнянні тварин і людини. В сучасній мові зоонімічні фразеологізми складають чималий пласт лексики і часто вживаються в мовленні. Фразеологічні одиниці з назвами тварин мають посилене емоційне забарвлення і допомагають краще відобразити оцінююче ставлення людей до реалій життя. Цим пояснюється великий інтерес та увага науковців до дослідження фразеологічних одиниць з зоонімічними компонентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За багато років досліджень велика кількість науковців вивчали різні аспекти фразеології. Вагомий внесок у науку внесли Л. Авксент'єв, Я. Баран, В. Виноградов, Г. Їжакевич, О. Кунін, О. Молотков, О. Потебня, І. Срезневський, І. Торопцев, В. Фляйшер, П. Фортунатов, І. Чернишова, М. Шанський, О. Шахматов. Вони розглядали питання особливостей фразеологізмів, їх запозичення з інших мов, умов та способів їх утворення, структурні аспекти, емоційне забарвлення, способи класифікації; розроблено декілька класифікацій фразеологічних одиниць. Питання структурної будови та семантичних особливостей німецьких фразеологічних одиниць з зоонімічним компонентом привертає увагу сучасних дослідників, залишається сьогодні актуальним і потребує подальшого вивчення.

Мета статті. Метою статті є визначити і дослідити структурну будову та семантичні особливості зоонімічних фразеологічних одиниць на позначення характеру людини у німецькій мові.

Виклад основного матеріалу. Фразеологія — це розділ мовознавства, який визначає фразеологічний склад мови в її сучасному стані та історичному розвитку, та включає в себе не тільки сукупність фразеологізмів даної мови, а й сукупність характерних засобів вираження, які властиві окремій соціальній групі, окремому автору чи літературно-публіцистичному напрямку [1, с. 72]. Об'єктом дослідження фразеології як розділу мовознавства є стійкі вислови, їх семантика,

структура, походження, роль у мові, взаємозв'язок з іншими мовними одиницями, зокрема словом і реченням. Предметом фразеології є вивчення типологічних ознак фразеологізмів, дослідження їх природи та сутності; огляд закономірностей функціонування й досліду категоріальних ознак фразеологізмів, на базі яких виділяються основні ознаки фразеологічності і вирішуються питання про сутність фразеологізмів як особливих одиниць мови. Фразеологізми — це стійкі словосполучення слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень, а відтворюються [3, с. 241].

Під час аналізу наукової літератури з'ясували, що найпоширенішою класифікацією фразеологічних одиниць є класифікація В. Виноградова, який виділив три типи фразеологічних одиниць (далі ФО): фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення [2, с. 61]. До трьох основних класів фразеологічних одиниць за схемою В. Виноградова, М. Шанський виділив четвертий клас — фразеологічні вирази [5, с. 84]. Подальший аналіз показав, що семантична класифікація і концепція В. Виноградова здобули чи не найбільше прибічників [2]. Різною мірою її розробляли М. Алефіренко, О. Бабкін, Д. Баранник, В. Жуков, М. Жовтобрюх, Н. Москаленко, Ф. Медведєв, В. Русанівський, В. Телія, Л. Скрипник, Г. Удовиченко та ін. В свою чергу німецький дослідник В. Фляйшер розглядає ФО з огляду на частину мови компонентів, можливої ролі речення і морфологічної парадигми і класифікує їх за морфолого-синтаксичним принципом [7, с. 46]. Науковець виділяє чотири класи фразеологізмів: субстантивні фразеологізми; ад'єктивні фразеологізми; прислівникові фразеологізми; вербальні фразеологізми. Досліджуючи німецькі ФО, І. Чернишова розробила свою класифікацію і розподілила фразеологізми на фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення та фразеологічні вирази. При цьому ланку фразеологічних єдностей вона поділяє на словесні (іменник + дієслово) та номінальні з'єднання (прикметник + іменник). За видами частин мови дослідниця розподіляє ФО на дієслівні фразеологічні єдності, іменникові та прислівникові [4, с. 49].

Для характеристики ФО з зоонімічним компонентом на позначення характеру людини послуговувалися класифікацією І. Чернишової, яка поділяє ФО на фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення і фразеологічні вирази, і прослідкували таку закономірність.

Більшість досліджуваних нами ФО можна віднести до фразеологічних єдностей, які виникли внаслідок семантичного переосмислення або зрушення вільних словосполучень. Наприклад, ФО з компонентом *Hund: Auf den Hund bringen* — розорити, довести до злиднів; *Auf den*

Hund kommen — зубожіти; занепасти (морально); *Auf dem Hund sein* — терпіти крайню потребу, бідувати; *Das ist unter allem Hund* — нижче всіякої критики; або з компонентом *Bär*: *Auf der Bärenhaut liegen* — смоктати лапу, бити байдики.

Прикладом фразеологічних єдностей з компонентом *Schwein* можуть слугувати наступні: *Jemand hat Schwein* — кому-небудь везе, щастить, посміхається удача; *Er hat (großes) Schwein gehabt* — йому страшно пощастило; *Das nenne ich Schwein* — ось це удача!

З компонентом *Hecht* до фразеологічних єдностей можна віднести: *Der Hecht im Karpfenteich* — душа всієї справи енергійна людина, надихаючий і підганяє байдужих; Або ФО з компонентами *Flöhe* чи *Fisch* також є прикладом фразеологічної єдності: *Die Flöhe husten hören* — чути, як чихають блохи; *weder Fisch noch Fleisch* — ні риба, ні м'ясо.

Знаходимо також приклади фразеологічних сполучень з компонентами *Hase*, *Hecht*, хоча їх небагато серед досліджуваних нами фразеологічних одиниць: *Er ist ein wahrer Hase* — він справжній трус; *Ein alter Hase* — стара, досвідчена людина, в яких компоненти зберігають свою семантичну відокремленість. *Ein toller Hecht* — веселун; відчайдушна голова.

Розглядаючи фразеологічні вирази за класифікацією І. Чернишової, можна виділити прислів'я, в яких спостерігаються дві основні властивості фразеологічності: присутність у них одиничної сполучуваності компонентного складу та специфічного різновиду семантичного перетворення: *Stumme Hunde beißen gern* — мовчун-собака нишком кусає; *Vor die Hunde werfen* — віддати на поталу; *Kein bunter Hund schaut dich an* — ти нікому не потрібен, ніхто не звертає на тебе уваги; *Was man dem Esel predigt, ist verloren* — дурака вчити, все одно, що мертвого лікувати; *Dem fleißigen Hamster schadet der Winter nicht* — працювотому хом'яку зима не страшна.

Як бачимо, більшість проаналізованих нами ФО є фразеологічними єдностями, які виникли внаслідок семантичного переосмислення або зрушення вільних словосполучень.

Аналіз ФО за семантичними ознаками показав, що зоонімічні ФО можуть позначати позитивні і негативні риси характеру людини. Так, до фразеологізмів, що позначають гарні риси людського характеру, а саме працювитість можна віднести фразеологізми з компонентами *Dachs* або *Hamster*: *Arbeiten wie ein Dachs* — (працювотий); *Dem fleißigen Hamster schadet der Winter nicht* — працювотому хом'яку зима не страшна. Уважність і наполегливість зустрічаємо в таких

фразеологічних єдностях: *Keiner Fliege etwas zuleide tun* — не образити й мухи; *Mit allen Hunden gehetzt sein* — швидше за всіх собак; *Stark wie ein Pferd* — сильний, як кінь; *Aufpassen wie ein Luchs* — бути уважним, бути напоготові;

На позначення негативних рис людського характеру таких як лінь, жадібність, підступність поширенішими є фразеологічні сполучення з компонентом *Kröte*: *Faule Kröte* — лінива жаба, ледащо; *Giftige Kröte* — отруйна жаба, відьма, злока; *So eine kleine, freche Kröte!* — така маленька, зухвала жаба, бридке (шкідливе) дівчисько. Також фразеологізми з компонентами *Hamster*, *Wolf*, *Hund*, *Bär* можуть виражати вище названі негативні якості людини: *Er ist gierig/raffsüchtig wie ein Hamster* — він жадібний, ненаситний як хом'як; *Glatt wie ein Aal* — слизький як вугор виверткий, спритний, хитрий; *Ein Wolf im Schlafpelz* — вовк в овечій шкурі; *Sich aufs hohe Ross setzen* — сісти на високого коня, поводитися зухвало/зарозуміло; *Stolz wie ein Hahn* — гордий як півень; *Den Hund hinken lassen* — бути підступним невірним, ненадійним; *Stumme Hunde beißen gern* — мовчун-собака нишком кусає; *Ein ungeleckter Bär* — груба, неотесана людина.

Досліджуючи фразеологізми із зоонімічним компонентом на позначення характеру людини у німецькій мові, ми помітили цікаву закономірність, а саме те, що кожна тварина представляє собою певну ваду, або навпаки, позитивну рису характеру людини, або ставлення до неї оточуючих.

Так, наприклад, собака, яка в нашій країні і мові є найкращим другом людини, в німецьких фразеологізмах негативно описує людські риси і якості характеру: *stumme Hunde beißen gern*; *auf den Hund bringen*; *auf den Hund kommen*; *auf dem Hund sein*; *das ist unter allem Hund*; *vor die Hunde werfen* тощо.

Популярною твариною в Німеччині є борсук. Борсуки постійно сидять в норах та виходять переважно вночі. Тож людей, які полюбляють проводити час вдома, ототожнюють з цими тваринами: *immer zu Hause sein wie ein Dächchen* — сидіти вдома як борсук, сидіти вдома сиднем; *kalthäusern wie ein Dachs im Loche* — як борсук в холодній норі, сиднем сидіти вдома. Борсук відчайдушний борець: якщо на нього нападають, він буде захищатися до останнього подиху, і цю здатність звірка відображають наступні фразеологізми: *sich wehren wie ein Dachs* — відбиватися як борсук, запекло оборонятися; *er beißt um sich wie ein Dachs* — кусатися як борсук.

Ще одна незвичайна тварина — рись. Рись є відмінним мисливцем, якого відрізняє виняткова обережність, гострий зір і слух. Німці відбили

дані риси тварини в наступних фразеологізмах: *Augen haben wie ein Luchs* — мати очі як у рисі, мати гострий зір; *Ohren haben wie ein Luchs* — мати вуха як у рисі, мати гострий слух; *wie ein Luchs aufpassen* — бути уважним як рись, бути весь час напоготові.

Негативні риси характеру людини, як показав аналіз, передаються у фразеологізмах з компонентом «*Kröte*»: *eine Kröte schlucken* — проковтнути жабу, змиритися з неприємністю, мовчки проковтнути, стерпіти; *faule Kröte* — лінива жаба, ледащо; *giftige Kröte* — отруйна жаба, відьма, злюка; *so eine kleine, freche Kröte!* — така маленька, зухвала жаба, бридке (шкідливе) дівчисько; *ein paar Kröten (salopp)* — дрібниця.

Домашня худоба, наприклад, *Hammel, Schaf*, є символом дурної, нерозумної людини: *der blöde Hammel* — дурак, болван; *dumm wie ein Schaf* — дурний як баран.

Також символом дурості є віслук. З цією твариною є багато фразеологізмів: *Unsers Herrgots Esel* — «олух царя небесного»; *Was man dem Esel predigt, ist verloren* — дурака вчити, все одно, що мертвого лікувати; *Als Esel geboren, als Esel gestorben* — народився нерозумним, нерозумним і помреши; *Esel, wie er im Buche steht!* — ну справжній осел!; *J-m einen Esel bohren* — натякнути комусь, що його вважають нерозумним; *Das hieße den Esel Griechisch lehren* — це марна справа (це все одно, що осла вчити грецької мови); *Den Esel erkennt man an den Ohren* — дурість важко приховати.

Натомість, свиня для німців — це символ фарту та везіння: *Jemand hat Schwein* — кому-небудь везе, щастить, посміхається удача; Везунчик; *er hat (großes) Schwein gehabt* — йому страшно пощастило; *das nenne ich Schwein* — ось це удача! Ну і пощастило!

Але також, зі свинею ототожнюють неохайність: *Das Schwein fühlt sich im Dreck am wohlsten* — свиня будь-де бруд знайде; *wie die Schweine vom Troge aufstehen* — щіти, залишивши повний безлад; *wie das Schwein aus dem Stall fortlaufen* — як свиня вибігає зі стаїни.

А от щодо риб та інших жителів морів, річок та океанів, німці налаштовані по-різному. Наприклад, вугор є символ спритності і хитрості: *glatt wie ein Aal* — слизький як вугор, виверткий; *sich aalglatt herauswinden* — викручуватися як вугор. Риба в розумінні німців є символом «холодного серця», а щуку ототожнюють з енергійності: *kalt wie ein Fisch* — холодний (бездушний) як риба; *weder Fisch noch Fleisch sein* — ні риба ні м'ясо; *der Hecht im Karpfenteich* — душа всієї справи енергійна людина, надихаючий і підганяє байдужих; *ein toller Hecht* — веселун; відчайдушна голова.

Фразеологізми з компонентом *Bär* можуть передавати як позитивні якості й риси характеру, так й виражати негативну оцінку характеру людини. Наприклад, *er ist stark wie ein Bär* — він сильний як ведмідь; *er ist ein rechter Bär* — він справжній ведмідь; *er ist gesund wie ein Bär* — він здоровий як ведмідь; він здоровий як бик; *hungrig wie ein Bär / Bärenhunger haben* — голодний як ведмідь/вовк; *ein ungeleckter Bär* — груба, неотесана людина; *er ist plump wie ein Bär* — він незграбний як ведмідь; *auf der Bärenhaut liegen* — смоктати лапу, бити байдики [6].

Аналізуючи ФО, звернули увагу, що більшість з досліджених нами ФО за граматичною структурою є компаративними фразеологічними єдностями, які базуються на традиційному порівнянні за допомогою порівняльної групи або порівняльного підрядного речення, яке вводиться сполучником *wie*: *gierig wie ein Hamster* — он жадний як хом'як; *Störrisch wie ein Esel* — упертий як віслук; *Stark wie ein Pferd* — сильний як кінь; *Schlau wie ein Fuchs* — хитрий як лис; *Kalt wie eine Hundeschнауze* — байдужий; *Sanft wie ein Lamm* — смирніше за теля; *Stolz wie ein Hahn* — гордий як півень; *Stur wie ein Stier* — упертий як бик; *Geduldig wie ein Schaf* — терплячий як овечка; *Ängstlich wie ein Hase sein* — трусливий як заєць; *Er ist plump wie ein Bär* — він незграбний як ведмідь; *Falsch wie eine Schlange* — коварний як змія; *Klug wie eine Schlange* — мудрий як змія; *Sanft wie ein Schaf* — лагідний, як агнець; *Wie ein Hahn hochgehen* — драчливий як півень; *Er ist stark wie ein Bär* — він сильний як ведмідь; *Wie die Schweine vom Troge aufstehen* — піти, залишивши повний безлад; *Wie das Schwein aus dem Stall fortlaufen* — як свиня вибігає зі стаїни; *Glatt wie ein Aal* — слизький як вугор, виверткий; *Sich wie aalglatt herauswinden* — викручуватися як вугор; *Kalt wie ein Fisch* — холодний (бездушний) як риба; *Esel, wie er im Buche steht!* — ну справжній осел!; *Dumm wie ein Schaf* — дурний як баран; *Immer zu Hause sein wie ein Dächschen* — сидіти вдома як борсук, сидіти вдома сиднем; *Kaltnäusern wie ein Dachs im Loche* — як борсук в холодній норі, сиднем сидіти вдома тощо. Також спостерігаємо наявність компаративних фразеологічних єдностей із сполучником *als*: *Als Esel geboren, als Esel gestorben* — народився нерозумним, нерозумним і помреш.

За морфологічним критерієм, послугуючись морфолого-синтаксичною класифікацією В. Фляйшера [7], німецькі ФО з зоонімічним компонентом можна розподілити на чотири групи, а саме іменникові, дієслівні, прикметникові та прислівникові фразеологічні одиниці; за синтаксичним критерієм на непередикативні словосполучення, стійкі передикативні конструкції та стійкі речення.

Так, до іменникових можна віднести наступні фразеологізми: *mein Name ist Hase; weder Fisch noch Fleisch; der Hecht im Karpfenteich; ein Wolf im Schlafpelz; Esel in der Löwenhaut; Unsers Herrgott's Esel; Kaltnäusern wie ein Dachs im Loche.*

В свою чергу субстантивні ФО можна поділити на групи: іменник + дієслово: *er hat eine Aalhaut; den Bären machen; Ein Hasenherz haben;* іменник + прикметник: *faule Kröte; das schwarze Schaff, ein weißer Rabe; Giftige Kröte; So eine kleine, freche Kröte!; ein alter Hase; armes Schwein; ein blindes Huhn/ein dummes Huhn; der blöde Hammel; Ein toller Hecht; Er ist ein wahrer Hase.*

До дієслівних фразеологічних одиниць належать: *einen Esel bohren; Eine Kröte schlucken; den Hund hinken lassen; die Flöhe husten hören.* До цієї групи відносимо ФО з сполучником *wie*: *Augen haben wie ein Luchs; Ohren haben wie ein Luchs; Sich wehren wie ein Dachs; Schwätzt wie eine Elster; Er beißt um sich wie ein Dachs; Wie ein Hund gehetzt sein; Arbeiten wie ein Dachs; Aufpassen wie ein Luchs; Immer zu Hause sein wie ein Dächchen; Wie ein Hahn hochgehen; Mit allen Hunden gehetzt sein.*

До групи прикметникових фразеологічних одиниць відносяться ФО із сполучником *wie*: *Er ist gierig/raffsüchtig wie ein Hamster; Störrisch wie ein Esel; Stark wie ein Pferd; Schlau wie ein Fuchs; Glatt wie ein Aal; Stolz wie ein Hahn; Stur wie ein Stier; Geduldig wie ein Schaf; Dumm wie ein Schaf; Kalt wie eine Hundeschnauze; Er ist plump wie ein Bär; Dumm wie ein Schaf; Sanft wie ein Schaf; Glatt wie ein Aal; Kalt wie ein Fisch; Falsch wie eine Schlange; Klug wie eine Schlange.*

Фразеологічні вирази *Das Schwein fühlt sich im Dreck am wohlsten* та *Aus dem Esel wird kein Reitpferd* є прислівниковими.

За класифікацією В. Фляйшера за синтаксичним критерієм проаналізували ФО на позначення характеру людини й з'ясували, що багато з них представлені у вигляді стійких речень: *Dem fleißigen Hamster schadet der Winter nicht; Der Hamster gräbt sich nicht tiefer, als er den Frost erwartet; Den Esel erkennt man an den Ohren; Was man dem Esel predigt, ist verloren; Das hieße den Esel Griechisch lehren.*

До стійких предикатних конструкцій можна віднести наступні: *Sich aufs hohe Ross setzen; Eine Kröte schlucken; Wie ein Hund gehetzt sein* тощо.

До непередикативних сполучень належать, наприклад: *Esel in der Löwenhaut; Ein Wolf im Schlafpelz; Wie ein Elefant im Porzellanladen.*

Висновки і перспективи подальших пошуків. Під час проведення аналізу ми виявили, що фразеологізми з зоонімічним

компонентом в німецькій мові здебільшого є фразеологічними єдностями і позначають як позитивні, так й негативні риси людського характеру. Такі тварини як собака, свиня, рись, щука, в деяких випадках змія, борсук та заєць уособлюють в собі добрі якості й позитивні риси характеру людини. Погані риси людського характеру порівнюються з якостями або зовнішніми рисами вугра, віслюка, жаби, риби, півня, ведмедя, в деяких випадках змії, борсука та зайця. Але майже на кожну тварину є хоча б один фразеологізм з поганим значенням.

Більшість ФО за своєю структурою є компаративними фразеологічними єдностями із сполучником *wie*. За морфологічним критерієм ФО є іменниковими і прикметниковими і представляють собою у синтаксичному плані здебільшого стійкі предикативні конструкції і речення.

Список використаної літератури

1. Антрушина Г. Б., Афанасьєва О. В., Морозова Н. Н. Лексикология английского языка: Учебное пособие для студентов. Москва, 1998. 351 с.
2. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва: 1986. 342 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підр. для студентів філолог. спец. вищ. навч. закладів. Київ: Академія, 2001. 368 с.
4. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка. Москва, 1970. 256 с.
5. Шанский Н. Фразеология современного русского языка. Москва: Наука, 1963. 201 с.
6. Duden. Das Bedeutungswörterbuch. Zürich, 2010. 452 с.
7. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1971. 246 с.